

SITUACIONI KONTEKST STRUČNOG JEZIKA

U ranije objavljenim radovima zaključili smo da za određivanje stručnog jezika nije dovoljno samo ispitivanje jezičnog sistema (Mihailović, 1980), niti samo ispitivanje oblasti znanja, odnosno oblasti zanimanja (Mihailović, 1981), već je potrebno uzeti u obzir i komunikativnu funkciju jezika.

U ovom radu ispitaćemo ukratko relevantnost nekih vidova komunikativne funkcije jezika za određivanje stručnog jezika. Vidovi komunikativne funkcije jezika o kojima će biti reči obično se obuhvataju nazivom »situacioni kontekst«, pa se naš problem može ovako formulisati: koja su obeležja situacionog konteksta relevantna za određivanje stručnog jezika.

Za osnovu ispitivanja izabrali smo »situacione varijable« (*situational variables*) ili »dimenzije situacionog ograničenja« (*dimensions of situational constraint*), koje su opisali Kristal i Dejvi (D. Crystal and D. Davy, 1969). U tom opisu ima osam situacionih dimenzija svrstanih u tri grupe: A) individualnost, dijalekt i vreme; B) diskurs (medijum i učestvovanje); i C) oblast, status, modalnost i posebnost. Tome se dodaje »zajedničko jezgro« (*common-core*), nezavisno od situacionih dimenzija.

Pogledaćemo kakve mogućnosti za određivanje stručnog jezika pruža svaka od ovih dimenzija situacionog ograničenja. Ove mogućnosti se shvataju kao dopunska informacija, koja stoji izvan poruke prenete jezičkom komunikacijom, pa se rezultat ispitivanja formuliše kao odgovor na niz pitanja, od kojih je glavno: »Osim poruke koja se prenosi, koju nam drugu vrstu informacije pruža dati iskaz?« (D. Crystal and D. Davy, 1969:81).

1. Individualnost (*individuality*)

Da li nam primljeni iskaz kazuje nešto o nenamernoj idiosinkraziji pojedinca koji ga je izrekao? Sa gledišta određivanja stručnog jezika, taj pojedinac bi mogao biti stručnjak ili nestručnjak. Teško je zamisliti da bi boja glasa, ili rukopis, mogli ukazati na razliku među njima, ali je moguće da su neke umetnute ili dodate reči i fraze češća navika kod stručnjaka nego kod nestručnjaka, i obrnuto.

2. Dijalekt (*dialect*)

Da li nam primljeni iskaz kazuje nešto o teritoriji sa koje potiče pojedinac? U ovom slučaju reč je o regionalnom dijalektu (*regional dialect*): Za određivanje stručnog jezika regionalni dijalekt bi mogao imati važnosti samo ako bi izvesna struka bila karakteristično vezana za neko područje. Da li nam primljeni iskaz kazuje nešto o društvenom sloju ili klasi iz koje pojedinac potiče? U ovom slučaju, pak, reč je o klasnom dijalektu (*class dialect*). Njegova važnost za određivanje stručnog jezika zavisi od toga da li je izvesna struka ograničena na pripadnike jednog društvenog sloja ili klase, ili takvih ograničenja u datoj jezičkoj zajednici nema.

3. Vreme (time)

Da li nam primljeni iskaz kazuje nešto o vremenskom periodu u kojem živi, ili je živio, pojedinac? Moguće je da se stručni jezik menja sa raznim promenama do kojih u jezičkoj zajednici dolazi tokom vremena, pa se može zamisliti razlika između jezika jedne iste struke danas i pre sto godina. U tom smislu, vreme može imati važnosti za određivanje stručnog jezika ukoliko su nam poznate ove razlike. Da li nam primljeni iskaz kazuje nešto o uzrastu pojedinca? U pogledu određivanja stručnog jezika, uzrast pojedinca bi mogao imati važnosti ako bi izvesna struka bila vezana samo za neki uzrast, a ne za sve uzraste.

4. Diskurs (discourse)

Da li nam primljeni iskaz kazuje nešto o tome da li se pojedinac koji ga je poslao poslužio govorom ili pisanjem? To je razlika u medijumu (*medium*) ili sredstvu komunikacije. Za određivanje stručnog jezika ta razlika je značajna ukoliko se u izvesnoj struci komunicira isključivo ili češće pismeno nego usmeno, i obrnuto. Da li nam primljeni iskaz kazuje nešto o tome da li se komunikacija završava u okviru upotrebljenog medijuma (u govoru, odnosno pisanju), ili se nastavlja u drugom medijumu (u pisanju, odnosno govoru)? To je razlika između prostog (*simple*) i složenog (*complex*) medijuma. Moglo bi se reći da ima struka za koje je karakterističan prost medijum, i da ima struka za koje je karakterističan složen medijum. S obzirom na to, razlika u složenosti medijuma bila bi relevantna za određivanje stručnog jezika. Da li iz primljenog iskaza možemo zaključiti koliko ima učesnika u komunikaciji — jedan ili više njih? Ova se razlika tiče učestvovanja (*participation*) u komunikaciji. U pogledu određivanja stručnog jezika ova razlika može imati važnosti, jer postoje neke struke u kojima je dijalog češći oblik sporazumevanja nego u nekim drugim strukama, kao što ima i struka u kojima je monolog gotovo isključen. Međutim, o važnosti broja učesnika u komunikaciji teže je govoriti ako se uzme u obzir razlika između prostog (*simple*) i složenog (*complex*) učestvovanja. Naime, da li iz primljenog iskaza možemo zaključiti da li se komunikacija završava sa onoliko učesnika sa koliko je počela, ili se broj učesnika tokom komunikacije promenio? Za određivanje stručnog jezika bilo bi potrebno da ima struka u kojima je složeno učestvovanje (monolog praćen dijalogom, ili dijalog praćen monologom) češće nego prosto učestvovanje, i obrnuto.

5. Oblast (province)

Da li nam primljeni iskaz kazuje nešto o profesionalnoj delatnosti pojedinca? Ovdje je reč o prirodi posla kojim se bavi pojedinac u datim okolnostima. Očigledno je da između stručnog jezika i oblasti njegove upotrebe može postojati značajna veza, i sa toga gledišta oblast može imati važnosti za određivanje stručnog jezika. Međutim, kako je teško uspostaviti doslednu klasifikaciju oblasti delovanja, razvrstavanje stručnog jezika po toj dimenziji nesiguran je poduhvat.

6. Status (status)

Da li nam primljeni iskaz kazuje nešto o društvenom odnosu između pojedinca i njegovih sagovornika? Status pojedinca kao njegov društveni odnos ostvaren u jezičkoj komunikaciji zavisi od mnogih činilaca, pa je prirodno što će ova dimenzija situacionog ograničenja imati veći broj kategorija prema zvaničnosti prilike, srodstvu, društvenoj hijerarhiji, poslovnoj hijerarhiji i slično. Za određivanje stručnog jezika status može imati značaja ako je izvesna struka vezana po pravilu samo za neke od mogućih društvenih odnosa pojedinca, ili ako je jedna struka više vezana za dati društveni odnos nego neka druga struka.

7. Modalnost (modality)

Da li nam primljeni iskaz otkriva nešto o nameri pojedinca koji ga je izrekao? Reč je o modalnosti iskaza, koja se ostvaruje u više ili manje konvencionalnom jezičnom obliku, govornom ili pisanom. Izbor neke od kategorija modalnosti motivisan je prikladnošću datog jezičkog oblika sadržaju poruke, ali ocena te prikladnosti nije uvek stvar pojedinca, već i tradicije. Sa toga gledišta, modalnost iskaza može biti vezana za struku, pa tako imati važnosti za određivanje stručnog jezika. I zaista, neki »žanrovi« jezičkog izražavanja češći su u pojedinim strukama, a ređi u drugim strukama, odakle se može zaključiti da se po modalnosti iskaza stručni jezici mogu razlikovati kako između sebe tako i u odnosu na nestručni jezik.

8. Posebnost (singularity)

Da li nam primljeni iskaz kazuje nešto o namernoj idiosinkraziji pojedinca? Moguća uloga posebnosti iskaza svodi se na razliku između prisustva i odsustva namerne idiosinkrazije u iskazu. Bez obzira na jezički oblik kojim bi se izrazila namerna idiosinkrazija, mali su izgledi da bi se ona mogla vezati za neku struku, odnosno da bi se stručni jezik mogao određivati prema ovoj dimenziji.

9. Zajedničko jezgro (common-core)

Da li nam primljeni iskaz kazuje isključivo sadržaj poruke i ništa više? Ako je odgovor potvrđan, onda znači da nismo primili nikakvu dopunsku informaciju po nekoj od dimenzija situacionog ograničenja. U ovom slučaju, dati stručni jezik ne bi se mogao razlikovati niti od drugih stručnih jezika, niti od nestručnog jezika. To bi značilo da zajedničko jezgro nema važnosti za određivanje stručnog jezika.

Iz ovog kratkog pregleda dimenzija situacionog ograničenja i njihove uloge u određivanju stručnog jezika proizlazi da je većina tih dimenzija, kako su ih opisali Kristal i Dejvi, potencijalno relevantna za određivanje stručnog jezika. Ukoliko se dimenzije situacionog ograničenja smatraju obeležjima situacionog konteksta, onda bismo sa razlogom mogli zaključiti da se dati stručni jezik u principu može odrediti u odnosu na situacioni kontekst. Pošto je situacioni kontekst, u našoj terminologiji, zbirni naziv za neke vidove komunikativne funkcije jezika, to znači da bi se u osnovi ovakvog određivanja stručnog jezika nalazila komunikativna funkcija jezika.

Treba naglasiti da nijedna dimenzija situacionog ograničenja uzeta sama za sebe nije dovoljna za određivanje stručnog jezika. Takođe treba istaći da je utvrđivanje i izdvajanje relevantnih dimenzija samo prvi korak u određivanju stručnog jezika. Za svaku obuhvaćenu dimenziju trebalo bi utvrditi relativnu važnost u određivanju stručnog jezika uopšte, kao i kategorije pojedinih dimenzija koje su potrebne i dovoljne za opis karakteristika datoga stručnog jezika. U daljem ispitivanju trebalo bi utvrditi moguće i ostvarene veze između relevantnih dimenzija situacionog ograničenja i njihovih kategorija u okviru datog stručnog jezika.

LITERATURA

- Crystal, D. and D. Davy, *Investigating English Style*. London, Longman, 1969. — Takođe u: *The Edinburgh Course in Applied Linguistics*, Volume 1: Readings for Applied Linguistics. Edited by J. P. B. Allen and S. Pit Corder. London, Oxford University Press, 1973, pp. 69—90.
- Mihailović, Ljubomir, »Sintaksički sistem i sintaksičke osobenosti«, *Živi jezici*, Beograd, 1980, Knjiga XXII, Broj 1—4, str. 11—15.
- Mihailović Ljubomir, »Pojam i odlike stručnog jezika«, *Živi jezici*, Beograd, 1981, Knjiga XXIII, Broj 1—4, str. 10—15.

THE SITUATIONAL CONTEXT OF TECHNICAL LANGUAGE

Summary

It has been shown earlier by the present writer that the task of defining technical language in general cannot be done by applying only the categories of the language system, or those of the field of knowledge and the field of activity respectively. One has to take into account the communicative function of language, too.

In this paper, the communicative function of language, as far as technical language is concerned, is analysed by using a number of features forming the situational context of technical language. For the operational basis of the investigation the present writer has chosen the 'dimensions of situational constraint' as described by D. Crystal and D. Davy (*Investigating English Style*, London, Longman, 1969). Each of these dimensions (individuality, dialect, time, discourse, province, status, modality, singularity), as well as the common-core, is analysed with regard to its relevance to defining technical language. It has been concluded that most of the 'dimensions of situational constraint' are potentially relevant to the defining of technical language in general, which means that technical language *in principle* could be defined referring to the situational context. However, the relative importance of each of the 'dimensions of situational constraint' and of their combinations remains to be investigated.